

CUMHURİYET TERKİBİ VE BARIŞ MANÇO

Prof. Dr. Umay GÜNAY

Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte Türkiye Doğu medeniyetinden Batı medeniyetine geçiş kararını resmen uygulamaya başlamıştır. Türk kültür ve medeniyetinin tarihi gelişimi içinde üç önemli basamaktan geçtiği görülmektedir. Atlı - Bozkır medeniyeti, Yerleşik - Arap - Fars medeniyeti ve içinde bulunduğumuz Batı medeniyeti dâireleri bu dönemleri ifade etmektedir.

Bu medeniyet ve kültür dâirelerinden diğerine geçişte ihtiyaca cevap vermeyen bir takım unsurlar, kabuller, değerler, kurallar, anlamlar, sanat türlerinin bir bölümü bütünüyle terk edilirken bir bölümü özünü muhafaza ederek yeni şartlar altında yeni terkipler halinde şekillenmiştir. Türk kültür ve medeniyeti, İslâmiyetten sonra Arap - Fars medeniyet ve kültür dairesinde aşılansak XVI. yüzyılda mimâri-den edebiyata kadar her alanda örneklerini gördüğümüz başarılı ve kendine has Türk - İslâm sentezi veya Osmanlı terkihi denilen birikime ulaşmıştır.

Altı - Bozkır medeniyeti döneminde Türklerin müzik âleti eşliğinde veya ezgi ile söylenen büyük bir bölümü sözlü olan gelişmiş edebiyat geleneklerinin olduğunu biliyoruz. Çeşitli Türk boylarında destan ve şiirleri kopuz eşliğinde terennüm eden şâirlere ozan, baksı, kam, oyun gibi adlar verilmiştir. VII. yüzyıldan itibaren sözlü edebiyat geleneği yanında yazılı edebiyat geleneğinin varlığını Köktürk ve

Uygurlara âit yazıt, el yazması ve tahata harflerle basılmış eserlerden izleyebiliyoruz. İslâmiyetin kabulünden sonra yazılı edebiyat geleneği Arap - Fars edebiyatı etkisinde şekillenmiştir. Türklerin ilk edebiyat gelenekleri olan Ozan - Baksı edebiyat geleneği ise yeni inanç, yaşama şart ve şekilleri altında gelişme ve değişme göstererek XVI. yüzyılda «aşık edebiyatı» geleneği haline gelmiştir. Aşıklar da ilk ataları gibi şiirlerini müzik âleti eşliğinde terennüm etmeye devam etmişlerdir. Kopuzun yerini bağlama ve türevleri almıştır. Epope tarzı destanların yerini koşma ve mâni nazım şekilleri ve bu şekillere dayalı geliştirilen türler almıştır. Tanzimat hareketiyle başlayan Batılılaşma döneminden itibaren batı dillerinden tercüme yoluyla ilk edebiyat geleneğimizin devamı olan tekke, anonim ve aşık tarzı edebiyatlar Halk Edebiyatı adıyla anılmaya başlanmıştır.

Aşıklar, Türk kültürünün anlamlar, değerler, kurallar bütünüyle uygun ahlâk anlayışını temsil eden, yaşatan ve yayan eserler vermişlerdir. Eğlendirme kadar eğitim ve öğretim sorumluluğunu da üstlenmişlerdir. Öğrendiklerini, gördüklerini, algıladıkları estetik duyguları sazları eşliğinde şiir, hikâye ve sohbetlerle dinleyicilerine ulaştırarak onların gözü, kulağı bir anlamda öğretmeni ve dostu olmuştur.

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra bu gelenek tarihi icra töresi ve estetik anlayışıyla Cumhuriyetin değer ve kabullerini dile getiren Âşık Veysel gibi bir büyük temsilci yetiştirmiştir.

XXI. yüzyıla yaklaştığımızda şu yıllarda ise âşıktan çok farklı bir çevrede yetişen, müzik çevrelerinde Hafif Batı müziği sanatçısı veya pop sanatçısı olarak tanıtılan ancak kendisini bu sınıflandırmaların dışında kabul eden ve Türk bestekârı diye nitelendiren Barış Manço'nun çağın ihtiyaç, talep ve estetiğine uygun yeni bir oluşumu temsil ettiğini görüyoruz. Bu oluşum kültürdeki sürekli unsurların çağ ve medeniyet değişiminde nasıl muhafaza edildiğini göstermesi bakımından fevkalâde ilgi çekici bir olgudur.

Genç Türkiye Cumhuriyeti, batı teknikleri Türk kültür birikimini çağdaş terkiplere yöneltmeyi, Ziya Gökalp'ın kurduğu Ankara Devlet Konservatuarı bu anlayışla Ahmet Adnan Saygun, Ferit Alnar, Cemal Reşit Rey gibi bestekârlar yetiştirmiştir. Barış Manço'nun güftelerinde ve «Barış Manço ve 7'den 77'ye» isimli TV programında âşık tarzı edebiyat geleneğinin anlamlar, değerler ve kurallar bütününe paralel kabullerin dile getirildiğini görüyoruz. Barış Manço, güftelerinde ismini taşıyarak, Türk milletinin kabul ve değerlerini aktaran atasözü, deyim ve halk deyişlerini kullanarak, Türk müziğini tek seslilikten özüne sadık kalarak çok sesliliğe aktararak mâziye bağlı hâli sergilemiş ve geleceğe umut kapıları açmıştır. Güftelerinde kullandığı: «Yâ nâsip yâ kısmet», «Unutma ki dünya fâni, veren Allar alır canı», «Can bedenden çıkmayınca», Sarı çizmeli Mehmet Ağa», «Becerikli işini dağdan aşır-mış, beceriksiz düz ovada şaşır-mış», «Sarı sarı bilezikleri takarım kollarına» gibi pek çok tecrübeye dayanan ve duygusal Türk halk deyişlerini orijinal çok sesli bestelerle çağdaş Türk hayatına ve gelecekteki nesillere taşımıştır. «1923 - 2223» adlı enstrumantal parçası

Cumhuriyet tarihinin sesiendirilmesi olarak değerlendirilebilir. «7'den 77'ye» adlı TV programında gerek Türkiye içinde gerekse Türkiye dışında ilgi çekici tarihi ve coğrafi olay, yer, eserleri tanıtması âşıkların seyahatlerinin dünya coğrafyasına yayılışının sonucu şeklinde değerlendirilebilir. Bu seyahatlerle dünyayı çeşitli boyutlarıyla Türkiye'ye, Türkiye'yi dünyaya tanıtmaktadır.

Halkbilimi, milli kültür birikiminin tarihi süreç içinde bir milletin çeşitli grubları tarafından farklı ölçülerde muhafaza edilen veri ve varyantlarını inceleyen ilim dalıdır. Milli kültür birikimimizin önemli bir bölümünü teşkil eden Ozan - Baskı edebiyat geleneğinin devamı olan âşık tarzının çağın ihtiyaç, zevk, kabul ve beklentileri çerçevesinde yeni bir oluşumunun temsilcisi ve kurucusu Barış Manço'dur.

Cumhuriyet terkihi içinde tarihi âşık edebiyatının milletimizin her seviyedeki insanına ulaşan bütünleştirici ve olumlu insan tipine özendirici niteliklerinin sürekliliğini sağlayan bu yeni oluşumun adı ne olur? Sorusunu bugün için cevaplamak mümkün olmamakla beraber kurucusunun ve ilk başarılı temsilcisinin Barış Manço olduğunu söylemek mümkündür.

Fuad Köprülü'nün bu asrın başında feodal hayat tarzının sonucu olarak ortaya çıktığını kabul ettiği ve yaşama tarzının değişmesinden dolayı kaybolduğunu söylediği ve dilber tarz olarak nitelendirdiği âşık edebiyatının 21. yüzyıla yeni bir boyutta yapıcı ve yaratıcı iç dinamiğini muhafaza ederek ulaşmakta olduğunu görmek biz kültür araştırmacıları açısından fevkalâde dikkat çekicidir.

Jung'un kolektif şuuraltı kavramının bu tür sanat olgularını anlamakta ve değerlendirmekteki açıklayıcılığını gözden uzak tutmamak gerektiği kanaatindeyim.